

CAZANII LA OAMENI MORȚI, BĂLGRAD, 1689. ÎNCERCARE DE RECONSTITUIRE

Anexa *Molitvenicului* din 1689, compusă din mai multe predici funebre, a acumulat până în prezent o bogată literatură. Subiectul s-a dovedit fascinant pe de o parte din perspectiva istoricului *Molitvenicului*, în legătură cu care s-a emis ipoteza mai multor versiuni, în funcție de absența respectiv prezența unui număr oarecare de cazanii, pe de altă parte descoperirea acestor texte sub formă de foi dispartate a condus la sugestia de a îmbogăți corpusul *Bibliografiei românești vechi* cu încă cel puțin un titlu.

Ambele tentative s-au dovedit cu timpul neîntemeiate. Prima pentru că, fiind vorba de ultimele file ale unei cărți care a înregistrat un real succes, deteriorarea lor s-a produs firesc, păstrându-se mai multe sau mai puține în funcție de grija care s-a acordat în timp cărții. Adeseori dispariția datorată uzurii a fost compensată prin adăugarea textelor respective sub formă de manuscris. Singura problemă reală este ridicată de neincluderea lor în cuprinsul *Molitvenicului*, care ne apare astfel ca un volum definitivat, *Arătarea trebilor ce să află într-aciastă carte* și epilogurile semnate de traducător și tipograf fiind argumente solide în favoarea concluziei că ar fi vorba de o luicrare separată. Dar continuarea numerotației paginilor (după o greșeală prin care în loc de 200 a fost tipărită slova-cifră 100) dovedește că intenția lor inițială s-a schimbat, fie în timpul în care au fost tipărite ultimele file ale *Molitvenicului* propriu-zis, fie la scurtă vreme după ce el a intrat în vânzare. În consecință, numerotația continuă exclude posibilitatea ca predicile în cauză să fie privite ca o tipăritură separată. Ele fac corp comun cu *Molitvenicul*, diferențele dintre exemplare fiind determinate doar de gradul de uzură la care au fost ele supuse, acesta fiind direct proporțional cu numărul filelor lipsă.

O altă problemă stârnită de cazaniile din 1689 este legată de numărul lor și implicit al paginilor pe care îl ocupă. Au fost descoperite până acum șase texte: patru cazanii propriu-zise și două iertăciuni, a căror imprimare s-a făcut pe filele 200-223, cea din urmă numerotată greșit tot 222. Cercetătorii care le-au identificat și cei care s-au ocupat în mod special de acest corpus omiletic, respectiv de *Molitvenicul* din 1689 opinează, pe baza unor exemplare descrise de Cipariu și Gaster, că predicile continuă și dincolo de fila 223^v. Aceasta, ce e drept, are o aranjare a rândurilor aproape identică cu cea a paginilor obișnuite, în care textul se continuă de pe una pe alta.

Exemplarele din *Molitvenic* descrise de Cipariu¹ și Gaster² conțineau VI + 222 + VIII file. Nimic nu ne împiedică însă să vedem în acele 8 file o altă tipăritură bălgrădeană, *Poveste la 40 de mucenici*, care a apărut tot în 1689, fără foaie de titlu, și care s-a păstrat doar în colligat cu alte tipăriri, de preferință tot bălgrădene. Această presupunere este de altfel probată de numeroase exemplare ale *Molitvenicului* semnalate în literatura de specialitate ca fiind colligate cu *Sicriul de aur*, *Rânduiala diaconstvelor*, *Poveste la 40 de mucenici*, respectiv variante manuscrise ale *Cazaniilor* din 1689 sau ale altora.

Cercetările întreprinse până la această dată ne îndeamnă deci să conchidem că a existat o singură ediție a *Molitvenicului*, care avea în anexă și un grupaj de predici funebre, acestea ocupând filele 200-222 (corect 223 !). Compararea textului tipărit al celei de-a doua iertăciuni cu alte versiuni manuscrise³ dovedește că această cazanie se încheia pe fila 223, care este foarte probabil ultima, în ciuda modului oarecum nefiresc în care se prezintă aranjarea textului în pagină, compact, fără obișnuitul element decorativ așezat la final.

Un aspect deosebit de important ridicat de existența acestor cazanii este paternitatea lor. Atanasie Popa, primul cercetător care și-a propus în mod expres reconstituirea întregului corpus al acestor predici, a emis concluzia că ele circulau în manuscris cu mult înaintea alcătuirii versiunii tipărite, protopopului Ioan Zoba din Vinț, editorul *Molitvenicului*, rămânându-i astfel doar cinstea de a se fi îngrijit de tipărirea lor. Această ipostază, de culegător al textelor, a rămas o constantă în literatura de specialitate⁴. Concluzia exprimată de Atanasie Popa se bazează pe cercetarea unui impresionant număr de manuscrise conținând predici funebre, câteva anterioare anului 1689. Ceea ce a rămas neobservat însă este faptul că, din totalitatea repertoriului omiletic pe care l-a alcătuit, cele șase predici tipărite se regăsesc doar în variante manuscrise cu o datare ulterioară certă sau, în orice caz, cu foarte mare probabilitate posterioare anului 1689 și, deosebit de relevant, tot ele înregistrează cea mai mare frecvență a copierii după această dată.

¹ Cipariu 1858, p. 134.

² Gaster 1891, p. 284.

³ Cea din Ms. rom. 100 al Bibliotecii Academiei Române – Filiala Cluj și cea cuprinsă într-un miscelaneu manuscris colligat cu primele trei cazanii tipărite la 1689 și cu un *Molitvenic* tipărit la Târgoviște în 1713, proprietate a Bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, nr. inv. 244. Trebuie menționat că Ms. rom. 100, operă a mai multor copişti, a fost integral datat de Atanasie Popa la 1679, această datare constituind unul dintre punctele forte ale argumentației opiniei sale cum că predicile funebre publicate la 1689 se aflau deja în circulație (vezi Popa 1974, *passim*).

⁴ De curând ea a fost exprimată de Eva Mârza, într-o lucrare cu caracter monografic (Mârza 1998, p. 81-82). Ultima monografie referitoare la activitatea tipografică bălgrădeană nu discută acest aspect, considerându-l probabil definitiv lămurit (Pavel 2000).

Desigur, omiletica funebră era deja foarte răspândită în lumea românească a epocii și foarte gustată, atât în această formă, oarecum tradițională, cât și în forma versificată, așa-zisele "cântece la omul mort" sau *joltare / jeltare*. Anumite teme trebuie să fi fost predilecte, anumite mesaje și imagini poate că erau deja generalizate. Este cert că Ioan Zoba a răspuns acestei situații, nevoia de a asculta astfel de orații cu prilejul înmormântărilor dovedindu-se acută spre sfârșitul secolului al XVII-lea. Febrilitatea cu care au fost copiate până în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, când au fost puse în circulație culegerile de predici similare semnate de reprezentanții Școlii Ardelene, dovedește fie că nu s-a simțit nevoia îmbogățirii acestui repertoriu, fie că nu au existat persoane capabile să-și asume o asemenea responsabilitate. Totuși, dacă preoțimea românească transilvăneană din secolul al XVII-lea a fost în stare de asemenea performanțe, ce i-a redus atât de drastic capacitățile creatoare în secolul următor? Cred că aceasta este o falsă problemă și că, la fel ca și în cazul *Cazaniei lui Varlaam*, preoții cărturari din secolul XVIII s-au raportat în mod expres la cazaniile funebre tipărite de Ioan Zoba la 1683 (*Sicriul de aur*) și 1689 ca la o operă consacrată, a cărei existență îi scutea de efortul de a alcătui predici noi, mulțumindu-se să asigure perpetuarea acestora prin reproducere manuscrisă.

Este adevărat că între cele două colecții de predici la apariția cărora a ostenit protopopul vințean există diferențe de stil, atribuibile mai multor cauze. Dar există și similitudini. Ambele tipărituri urmează un discurs organizat, didacticist, ordonat în jurul unui citat din Biblie, cu numeroase alte trimiteri la textele scripturistice. Poate *Cazaniile la morți* sunt mai narative comparativ cu accentul moralizator al propovedaniilor din *Sicriul de aur*, dar mesajul lor este unul comun: auditoriul este chemat să se interogheze asupra propriei experiențe creștine, să renunțe la păcat, pentru ca moartea să nu fie o pedeapsă, ci o cale de a ajunge mai aproape de Dumnezeu. Și unele și altele individualizează o anumite categorii de decedați. Este adevărat că cele din 1689 sunt destinate să deservească nevoile unor categorii mult mai largi (femeile, bărbații, copiii mici), comparativ cu cele din 1683, destul de restrictive (preotul bun, omul bolnav, fiul cel mai iubit ș. a.), dar aceasta era doar o cale de a le asigura succesul, cum de altfel s-a și întâmplat.

Aceste considerente nu rezolvă însă problema paternității cazaniilor tipărite la 1689. Nici cea a paternității *Sicriului de aur* nu este încă rezolvată, literatura de specialitate vehiculând mai multe opinii: că avem de-a face cu o traducere după o lucrare de sorginte protestantă încă neidentificată, alcătuită în limbile maghiară sau latină, că propovedaniile din 1683 ar fi prelucrări ale unor texte similare aflate în uzul Bisericii Reformate maghiare, că Ioan Zoba ar fi autorul lor. Personal, cred că această din urmă opinie este cea corectă, pe de o parte pentru că, atunci când a publicat o traducere, Ioan Zoba a mărturisit acest lucru (cazul *Cărării pre scurt ...*), pe de altă parte pentru că o prelucrare nu

exclde originalitatea, ci ea presupune în primul rând existența unei surse de inspirație.

Cred că aceeași este și situația *Cazaniilor* din 1689: ele sunt pe de o parte rodul lecturilor protopopului din Vinț, probate prin interesantele *exempla* oferite auditorilor, pe de altă parte sunt rodul talentului său oratoric și a ușurinței cu care se raporta la textele scripturistice. Interesant este și faptul că pasajele biblice la care face trimitere nu mai sunt reproduse urmând îndeaproape *Noul Testament* sau *Psaltirea* tipărite la mijlocul secolului al XVII-lea, cum a procedat în cazul *Sicriului de aur*, ci textele sunt fie retraduse, fie redade liber, pentru a avea un înțeles cât mai clar. Trimiterile la capitole și versete respectă însă cu strictete segmentarea din cele două tipăriri menționate. Ioan Zoba este deci, în opinia mea, autorul *Cazaniilor la oameni morți* anexate *Molitvenicului* din 1689. Concluzia că ar fi fost doar culese din manuscrisele epocii se dovedește nejustificată, nici unul din cele șase texte nefiind atestat cert înainte de data tipăririi. Este însă adevărat că Ioan Zoba a avut contact direct cu creațiile similare din epocă, și nici nu se putea altfel, frumusețea unor pasaje impresionându-l atât de mult încât le-a preluat și el în cazaniile sale, folosindu-le însă în contexte proprii⁵. Nici stilul didacticist, matematic ordonat al discursului, nu îi este propriu doar protopopului din Vinț. Îl întâlnim și la alți cărturari ai timpului, o posibilă cale de răspândire a lui fiind *Psaltirea* tipărită la 1651, cu ale sale *summae*, precum și *Noul Testament* din 1648, cu *predosloviile* de la începutul fiecărei părți constitutive.

De asemenea, este foarte probabil că preotul cărturar nu a publicat la 1689 decât cele șase cazanii, concluzie exprimată deja de trei decenii de Atanasie Popa. Diferența însă, față de rezultatele cercetării sale, constă în identificarea exactă a acestor texte. Desigur, toate cele șase predici fac parte din repertoriul alcătuit de Atanasie Popa, singura completare care i se poate aduce fiind mențiunea că cea de-a patra cazanie tipărită coincide cu cea de-a 15-a a repertoriului, pe care Atanasie Popa nu a găsit-o reprodusă decât în versiuni manuscrise.

Un alt asiduu cercetător al literaturii românești transilvănene din secolele XVII-XVIII, Florian Dudaș, face la un moment dat afirmația, în legătură cu o

⁵ Vezi nota 11. O situație similară cu cea reprodusă acolo ne oferă un alt manuscris din sec. XVIII, aflat în posesia Bibliotecii Patriarhiei Române, în care primele trei cazanii tipărite la 1689 sunt asociate cu două "cântece la mort" și două iertăciuni: prima este cea de-a doua iertăciune tipărită la 1689, cea de-a doua are un început similar ("Știut-au Dumnezeu că aciastă lume iaste zăpodia plîngerii și valea amărăciunii, pentru aceia cu ocă a zice toți sfinții lui Dumnezeu [...]"), dar conținutul diferă. Din păcate nu s-a păstrat decât un fragment. Vezi Fecioru 1964, p. 631-632. E posibil ca acest din urmă text să se mai fi păstrat într-un manuscris cuprinzând literatură omiletică funebră, aflat tot în posesia Bibliotecii Patriarhiei Române, o *Cazanie a doa la morți* având și ea începutul cunoscut ("Știut-au Dumnezeu că lume aciasta iastă zăpodie plîngerii și amărăciunii"), sfârșitul său fiind însă diferit de cel al iertăciunii tipărite. Vezi Fecioru 1965, p. 88.

cazanie dintr-un manuscris copiat la 1676 de Popa Ursu din Cotiglet, cum că "propovedania o reîntîlnim redată aproape identic în deceniul următor în cuprinsul *Cazaniei* tipărită de Ioan Zoba din Vinț la Alba Iulia, în 1689"⁶. Cazania în cauză pare să fie o variantă prescurtată a temei celor două cete de îngeri trimiși de Dumnezeu pentru a lua sufletele oamenilor⁷. Florian Dudaș nu mărturisește însă pe ce își bazează afirmația, nici nu semnaleză nicăieri în lucrările sale descoperirea unor alte file din tipăritura bălgrădeană, câtă vreme textele cunoscute nu au un asemenea conținut. Deoarece cuprinsul celei de-a patra cazanii tipărite la 1689 nu mi-a fost accesibil integral, o ilustrație cu pagina sa de început fiind publicată tot de Florian Dudaș s-ar putea crede că pe restul filelor se află tocmai textul vechii cazanii copiate și de Popa Ursu. Această ipoteză trebuie însă abandonată, deoarece textul Popii Ursu este unul extrem de scurt comparativ cu spațiul ocupat de filele 216^v-219^v, pe care se continuă cazania a patra. Este însă plauzibilă o răspândire relativ largă a temei cu cele două cete de îngeri și nu este exclus nici faptul ca Ioan Zoba să o fi cunoscut personal, prin intermediul vreunui codice manuscris, deoarece indirect face referire la ea în *Cazania* a treia, unde avertizează că sufletul omului mort fără spovedanie și pocăință va fi luat de "arapii cei înfricoșăți, îngerii cei nemilostivi", care-l vor duce "bătându-l fără de toată cruțarea până la iadul cel mai de gios, acolo să așteapte giudecata lui Dumnezeu".

În cea mai mare parte a sa, bibliografia cu referire la *Cazaniile* din 1689 le consideră ca având o sorginte calvină și un scop calvinizator. Deoarece am mai insistat asupra conținutului lor⁸, voi menționa aici doar că, prin accentul pus de autor pe Sfintele Taine, în speță spovedania și cuminecătura, prin care se obține iertarea păcatelor, pe necesitatea faptelor bune și a milosteniei în iconomia mântuirii, pe nestatornicia și repeziciunea cu care se scurge viața, el nu a făcut altceva decât să îi apropie și mai mult pe auditorii acestor cazanii de valorile primordiale ale creștinismului de factură orientală, "pravoslavnică credință" propovăduită de el excluzând cu desăvârșire gândul predestinării și consolarea în fața atotputerniciei divine, care stabilise deja un destin imuabil fiecărui muritor. Dimpotrivă, îndemnul spre pocăință și leitmotivul faptelor bune scot în evidență capacitatea omului de a contribui la propria mântuire, efortul său de a trăi după preceptele biblice urmând să fie în mod sigur răsplătit la "giudețul cel nefățarnic" al lui Dumnezeu.

Ne aflăm deci în fața unei opere de căpătâi a Bisericii Ortodoxe transilvănene, destinată modelării morale a credincioșilor săi, unei cateheze primare menită să fundamenteze deprinderi comportamentale autentice creștine.

⁶ Textul în cauză se află la f. 36^v a ms. 4641 (Biblioteca Academiei Române, București) și este publicat de Dudaș 1985, p. 93-94.

⁷ Nr. VII a și b din repertoriul lui Popa 1974, p. 76.

⁸ Dumitran 1995, p. 145-146; Dumitran 2002, p. 133-136.

Reproducerea integrală a părților sale componente, desigur acolo unde s-a putut, se justifică astfel pentru ilustrarea metodelor folosite, a discursului menit să obțină acea convertire interioară capabilă să remodeleze destine. De asemenea, ele vor ilustra și talentul literar incontestabil al autorului lor, protopopul Ioan Zoba din Vinț sau oricare alt cărturar al epocii, frumusețea și cursivitatea limbajului folosit fiind fără îndoială motivații principale ale succesului de care s-au bucurat cazaniile și ale perenității lor.

ANA DUMITRAN

Totenpredigten, Bălgrad, 1689. Versuch einer Rekonstruktion

(Zusammenfassung)

Die *Predigten bei den Toten* die in Alba Iulia/Karlsburg im Jahre 1689 als ein Anhang des *Molitvic* gedruckt wurden, herausgegeben vom Erzpriester Ioan Zoba aus Vințu de Jos ist eine Gruppierung von sechs Texten, die der primären Katechese und der moralischen Modellierung des Auditoriums, mit dem Ziel authentische Glaubensverhalte zu fundamentieren, gewidmet wurde. Sie hatten einen großen Epochenerfolg und wurden im 18. Jahrhundert oft kopiert. Als Übersetzungen – Bearbeitung gleicher protestantischer Texte – haben diese Leichenpredigten mit den Ursprungstexten nur noch den didaktischen, mathematischen ordentlichen Redestil und eventuell die Erzählungen – um die der Verfasser (wahrscheinlich Ioan Zoba aus Vinț) seine Botschaft konzentriert, gemeinsam.

Der dogmatische Inhalt ist aber mit Sicherheit der Lehre der Ostkirche zuzuordnen, die Akzente setzt auf die Notwendigkeit der Interogation nach der eigenen Glaubenserfahrung, auf die Notwendigkeit von guten taten und Almosen, auf den Verzicht auf die Sünde und die Vergebung der Sünden durch die heiligen Sakramente, damit der Tod keine Strafe wird sondern der Wege um näher an Gott zu gelangen. All dies unterstreicht die Fähigkeit des Menschen zur eigenen Erlösung beizutragen und lassen den Gedanken der Vorherbestimmung und den Trost vor Gott, der schon ein unabänderliches Schicksal für jeden Sterbenden festgelegt hat, aus.

(Übersetzer: Valentin Todescu)

ANEXE

[1] Cazanie la oameni morți, f. 200^r-204^v

Scrie sfântul și împăratul prooroc David în 88 de psalmi: stih 49. zicând: Cine iaste omul acela carele să viețuiască într-această lume și să nu vază moarte.

Pravoslavnicilor creștini, carii v-ați adunat acia la petrecaniia acestui creștin răpăosat și mutat de la noi cătră Dumnăzău. Trebuieaste să ascultaț cu inimile umilite, să știm pentru căci iaste supus tot omul morții, și în ce chin sintem datori toț ca să ne aducem aminte de moarte. Că așa ne învață Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Matthei evanghelist în 25 de capete: stih 13. zicând: Fiți gata, că nu știț zua, nice ceasul în carele va veni Fiiul omenesc. Numai ce rog pre Dumnezău de agiutoriu, și pre voi creștinilor de ascultare.

Întrtot putearnicul Domnul Dumnezău dintăi zidi pre om, după asămănarea chipului său, înfrămșetatu-l-au cu toate podoabele sfînției sale: și i-au plecat toate făpturile supt ascultarea lui, precum zice proorocul David, în 8 Psalmi: stih 7. zicând: Toate ai plecat supt picioarele lui. Oile și boii toate acieastia, încă și fierăle câmpilor. Pasările ceriului, și peștii mării, și tot ce treace cărările mării. Făcutu-l-au fără de toate ostenealele și fără de moarte. Numai puțină învățătură i-au lăsat, precum scrie în cartea Fiiții, în 2 capete, stih 17-18. grăind: Din pomul carele iaste în mijlocul Raiului să nu mâncați, că în ce ceas veți mânca cu moarte veți muri: și neascultând strămoșul nostru Adam de învățatura lui Dumnezău, mănca din pomul cel conținut în raiu, fiind înșălat de diavolul greși, și adusă moarte pre tot rodul omenesc, adecă pentru greșala lui sintem toți supuși morții, și știm toți că vom muri, numai nu știm când și în ce ceas. Că mulți s-au nevoit și din sfînți să știe sfârșitul vieții sale, cum s-au rugat și David prooroc lui Dumnezău, în 38 de Psalmi: stih 5. zicând: Spune-mi Doamne sfârșitul vieții mele, și numărul zilelor mele cât iaste; să știu cât sânt până la o vreamă. Dară Dumnezău îi zisă cuvintele cealea ce-au zis lui Adam, pământ ești și iară în pământ vei merge. Acum încă zice Dumnezău oamenilor acelora ce lăcuesc într-această lume slobozi și nu să pocăesc de păcatele sale, nice-ș aduc aminte că vor muri, pământ santeți și în pământ veți merge.

Rămleanii în vreamă de demult avea obicină în țara lor, când vrea muri cineva în vreo cetate a lor, vreun om de cinste, ei îmbla pre toate ulițele cetății aceia și bucina în bucine făcute den oase de oameni morți, pentru ca să-ș aducă aminte toț oamenii că vor muri și ei. Iată dară aceia încă fiind păgăni, și nu știa pre Dumnezău atuncia, și încă nevoia de făcia pilde și arătări ca acealia. Dară cu cât ni să cade noao pravoslavnicilor creștini să ne aducem aminte de moarte, iată acum nu cu vreo pildă, ce chiar vedem trupul acestui frate răpăosat înaintea noastră: deacia putem lua învățătură de cunoștință ce sintem: au doară n-au fost și acesta viu și sănătos ca și noi? unde iaste tăriia și dezmiardăciunile aceștii lumi? Toate aceastia acum viind moartea de năprasnă le-au închis și pământului le-au dat: dară noi au nu vom muri ca și acesta, au nu ne vom face țărână și pulbere? cum s-au făcut și alții mulți. Deci pentru ce ne încreadem lumii și o iubim așa tare, ca când am fi fără de moarte?

Dascalii besearicii noastre, Ioan Damaschin, și alții, asamănă această lume mărului Fenelii. Fenelie aceaia era crăiasă Asirii și avea numai un cucon născut den

trupul ei, și pre acela îl prinsă craiul șoțeanilor și-l omoră. Iară Fenelie mirându-se în ce chip ar putia răscumpăra moartia fiului său, făcu un măr de aur foarte frumos, împodobit cu mărgăritari și cu pietri scumpe și înlăontru avea săgeți, și cine să atingea de acel măr, eșia săgețile dentr-ânsul și-l omorăia [!]. Și dăru Fenelie acel măr craiului Comete, carele omoră-se pre fiiul ei, iară Comete neștiind vicleșugul ei să atinse de măr și eșind săgețile dintr-ânsul îl omorără. Deci într-acela chip răscumpără Fenelie moartea fiului său. Fraților, mărul acela poate-se înțeleage și lumia aceasta: căci, că și ia iaste împodobită cu multe fealiuri de podoabe: iaste împodobită cu bogății și cu frămseate, dară înlăontru are săgeț de înșălăciuni de omoară pre oameni trupeaște și sufleteaște, și apoi acealia toate să află omului într-o nemică după moartia lui. Precum și Sfântul Grigorie Bogoslov asamănă lumea aceasta și viața omului lunii: căci că luna nu iaste stătătoare, ce uneori iaste plină, alteori iaste giumătate, iară uneori nu să veade nemică. Așa iaste și viața omului, uneori ne aduce sănătate, alteori boale, mai pre urmă aduce omului moarte și-l sfârșiaște de tot. Dară, fraților, pentru ce ne încreadem lumii și vieții noastre? de nu ne pocăim de păcate și de răutățile noastre? ca să nu ne apuce moartea lucrând lucruri reale. Că întru ce ne va apuca moartea, întru aceia ne va giudeca Dumnezău. Să nu ne nădejduim dară că sintem sănătoși zicând: tineri sintem, să petreacem lumeaște, iară la bătrâneate ne vom pocăi. Că aceastia toate sint nește cuvinte deșarte. Socoteaște o ! oame creștine, că lumea iaste necredincioasă, viața ta nestătătoare, moartea iaste fără de știință. Socoteaște, ce s-au tãmplat acestui rãpãosat astăzi, mâne sau poimãne ț și să va tãmpla ție. Au n-au fost și acesta viu și sănãtos ca și ține? Iarã astăzi groapei să dă și în pãmãnt sãlãșluiaște. O ! mare folos iaste cãndu-ș aduce aminte omul de moarte: că omul aducãndu-ș aminte de moarte și de sfãrșitul vieții sale, stãnge vãpaia poftelor celor reale și omoară toate pãcatele. Precum scrie Isus Sirah la cartea lui, în 24 de capete, stih 38. grãind: Omule adu-ți aminte de moarte și nici odatã nu vei greși înaintea lui Dumnezãu. Bine ați făcut și voi că v-ați adunat aicea la petrecanie acestui frate rãpãosat. Pentru ca să vã mântuiț sufletele voastre auzind învãțaturã și dojanã de spãsenie. Cã așa scrie prea înțeleptul Solomon la cartea ce să chiamã Ecclesiaste, în 7 capete, stih 3. grãind: Mai bine iaste omului să margã în casã de plãngere decãt în casã de veselie. Cã în casa cea de plãngere iaste învãțatura sfãrșitului vieții și aducere aminte de moarte. Pentru aceaia trebuiaște să știm că moartia încã iaste de dooa fealuri. Întãia moarte iaste prin carea să petrec toți oamenii cei buni și cei rãi, direpții și pãcãtoșii, deci de aceasta moarte grãiaște proorocul David în 88 de Psalmi, stih 49 zicãnd: Cine iaste omul acela ce va petreace într-aceastã lume și să nu vazã moarte. Deci de aceasta moarte nu trebuiaște omului să să sparie de tot, ce numai să gãteaze întru lucruri bune și să petreacã viața lui creștineaște. Cã așa adevereazã și întãreaște pre noi Domnul nostru Iisus Hristos, precum scris Ioan Evangelist în 11 capete, stih 25. grãind: Cea ce va creade întru mine, de va și muri, viu va fi în veaci. Iarã a dooa moarte iaste cu caria mor turcii, tãtarãi, ereticii și creștinii cei pãcãtoși. Cu aceaia moarte ei mor în veaci nesfãrșiti. Precum scrie proorocul David în 9 Psalmi, stih 7. zicãnd: Peri pomenirea lor cu sunet. Iarã creștinii cei buni și direpți nu mor cu a dooa moarte. Precum scrie Ioan Bogoslov la apocalipsi, în 2 capete, stih 11. grãind: Cine va ținea leagia cea pravoslavnicã a mielușelului și va lucra lucrurile poruncilor lui, nu să va vãtãma de a dooa moarte. Deci de aceasta moarte a dooa să te temi o ! iubitul meu creștin: carea iaste munca iadului, vãpaia focului nestãns, scrãșcarea dinților, viermii neadormiți. Sã nu

te afle lucrând lucruri reale. Nu plângereț cu amar pentru morții voștri. Ce numai cu umilință împărțiț milostenie surumanilor: pentru sufletul lui. Ca să afle milă înaintia giudețului celui nefățarnic. Că cu strigarea și cu vaetele voastre nemică nu-i veți folosi, ce numai veți mânia pre Dumnezău cela ce ține viața tuturor în mănule sale. Lăsați să-ș plângă păgânii și ereticii pre morții săi. Iară noi sintem creștini adevăraț. Dirept aceaia trebuiaște să ne rugăm lui Dumnezău pentru sufletele morților noștri. Că așa iaste scris în a dooa carte a Macabeilor, în 12 capete, stih 46. grăind: De mare folos iaste rugăciunia și milostenia sufletelor celor mutate dintr-această lume. Pentru aceaia numai ce rog pre voi creștinilor, pre carii v-au adus Dumnezău la această îngropăciune, a cestui pravoslavnic creștin. Cui ce va fi greșit ca un om pementesc, să-l ertaț, pentru ca să vă iarte Dumnezău și pre voi. Așjidere și voi creștinilor de i-ț fi fost greșit cu ceva, știind cuvântul Domnului nostru a lui Iisus Hristos, că fiind răstignit pe cruce, câte strămbătăț i-au făcut jidovii, toate li-au ertat: încă și pre Dumnezău Tatăl au rugat cu firea sa cea omeniască, precum scrie Luca Evanghelist în 23 de capete, stih 34. zicând: Părinte, iartă lor, că nu știu ce fac. Pentr-acea și acest pravoslavnic creștin pre voi pre toț vă iartă, ca să fiț ertat și voi de Dumnezău. Amin.

[2] Cazanie la oameni morți și la mueri, f. 205^r-210^v

Scris-au Sfântul Apostol Pavel la cartia cătră Soluneani, în 4 capete, stih 14. grăind: Că de vom creade că Iisus au murit și au învis, așa și Dumnezău pre cei ce au adormit în Iisus aduce-i-va cu dănsul.

Scris iaste în cartea lui Ieremie prooroc, în 18 capete, stih 2. grăind: Porunci, zice, Dumnezău Ieremii să între în casa olariului. Și deaca veni acolo, văzu pre olariu făcând pe roată un vas de lut. Și deaca să strica vasul, el dintr-aceiaș lut făcia alt vas mai bun.

Pravoslavnicilor creștini, roatei iaste asemănată și lumea aceasta, că așa iaste scris în 76 de Psalmi, stih 19. zicând: Glasul tunetului tău în roată. Roata iaste întorcătoare și nestătătoare. Așa iaste și lumea, că înalță pre oameni la cinste, la crăii și la domnii și la alte orânduiale, apoi îi trănțește gios. Înălțat-au lumea pre Olofern la domnia Asiriei, cât tot răsăritul tremura de spaima groazei lui, apoi l-au trântit gios. Că lui Olofern îi tae capul o muiare slabă și fu spânzurat capul lui pre zidurile Ierusalimului. Pre cum iaste scris în cartea Iudithei, în 14 capete, stih 1. Înălțat-au lumia pre Ezechie la împărăția Israilteanilor: după aceaia l-au trântit gios. Că pre Ezechie l-au prins Navăhodonosor împăratul Vavilonului, și i-au scos ochii. Și ferecându-l cu obeade de hier, l-au dus în robie la Vavilon: pre cum iaste scris la a patra carte a împăraților, în 25 de capete, stih 7. Iată dară că trebuiaște fiecăruia creștin să nu să nădejduiască în nărocul lumiei. Că astăz va fi înălțat, iară mănē gios: că chinul lumii aceștiii treace. Pentr-acea că vasul cel de lut pe roată, acela să înțeleage omul. Că din lut feace Dumnezău pre om. Și olariului să asemănă pre sine Dumnezău zicând cătră Israilteani: cum iaste lutul în mănule olariului, așa ești și tu, casa lui Israil, în mănule meale. Pre cum scrie Eremia prooroc în cartia sa, în 19 capete, stih 11. Deci vasul cel de lut să strică lesne. Așa și omul lesne moare și să strică. Că așa zice cătră el Dumnezău: pământ ești și în pământ vei merge. Apoi dintr-aceiaș lut va face Dumnezău alt vas mai cinstit, adecă pre om atunci când va veni

Sfinția sa să giudece lumia. Atunci toți să vor scula, că Iisus au numit moartia a fi somn: pre cum mărturiseaște Luca Evanghelist, în 8 capete, stih 52. Așa au zis cătră Iair, n-au murit fecioara, ce doarme. Și iarăș au zis cătră ucinicii săi, precum scrie Ioan Evanghelist, în 11 capete, stih 11. grăind: Lazar priiatinul nostru doarme, ce voiu merge să-l deștept pre dănsul. Și Pavel apostol oamenii cei morți numeaște că sint adormiți, scriind cătră soluneani în 4 capete, stih 13. grăind: N-aș vria să nu știți voi, fraților, de ceia ce-au adormit, ca să nu vă întristați ca ceia ce n-au nădeajde de înviare, grăind hulă împotriva lui Hristos Dumnezău adevărat și a sfinților lui. Pravoslavnicilor creștini, trebuiaște să știm în ce chip să vor scula cei morți și cu ce pilde, trebuiaște să știm luminat. Întăia pildă iaste grăunțul grăului: căci că grăunțul grăului, cându-l samănă sămănătorul în pământ, el putredeaște apoi răsare și dă roadă celuia ce-l samănă. Așa și trupurile omenești, întâiu după moarte putredesc în pământ, apoi cu porunca lui Dumnezău iară să vor scula și vor da roada bunătăților sale carea au lucrat pre pământ. A dooa pildă iaste copacii și pomii, carii iarna mor și primăvara iară înfloresc și dând roadă să înfrământă cu toată podoaba vederii lui Dumnezău. Că așa grăiaște direptul Ioan la cartea sa, în 19 capete, stih 25. zicând: La zua de apoi mă voiu scula din pământ și iară voiu fi îmbrăcat întru pelița mia, înfrământat cu podoaba lui Dumnezău. Avem mărturie și din scriptura sfântă, că mulți oameni s-au sculat din morți și mai denainte vreme. Sculatu-s-au din morți un om căruia trupul lui s-au atins de Elisei prooroc: precum iaste scris la întâia carte a împăraților, în 13 capete, stih 21. Sculatu-s-au din morți, după porunca lui Hristos, un prunc a unii văduo summateanini [!]. Sculatu-s-au din morți, în Troada, Evtih, precum iaste scris în cartea apostolilor, în 20 de capete, stih 10. Sculatu-s-au din morți, în Iopie, Tabitha, precum iaste scris în cartea apostolilor, în 9 capete, stih 40. Învis-au din morți oameni în Ierusalim, în vreamia aceaia când au murit Hristos pe cruce, pentru păcatele noastre, după cum mărturiseaște Mathei Evanghelist în 27 de capete, stih 52. zicând: Multe trupuri a sfinților celor adormiți s-au sculat din morți. Iată dară multe pilde și destule arătări avem că oamenii cei morți să vor scula din mormânturi, cum s-au sculat și cei mai denaite, numai atăta despărțire iaste între ceia ce s-au sculat și între ești ce să vor scula la zua de apoi că ceia ce s-au sculat atunci iară au murit, iară ceia ce să vor scula la giudeț nu vor mai muri, ce în veaci vor fi vii, direpții în [îm]părăția ceriului, iară păcătoșii în iad. Că așa zice domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 46. grăind: Merge-vor aceștia ce-au greșit în munca de veaci, iară direpții în viața cia de veaci. Pentru aceaia, iubii miei frați și a lui Dumnezău creștini, trebuiaște să ne aducem aminte pururea de moarte și să petreacem dumnezăiaște lucrând fapte bune. Că în ce fapte ne va apuca moartea într-acealia ne vom scula la giudețul lui Dumnezău, că și în zilele de demult mulți oameni înțelepți pururea gândiia de moarte: Maximiiian împăratul Rămului, pentru ca să-ș aducă aminte de moarte, încă trăind în lume, ș-au făcut sicriiu (copârșău), la care veniia adeaseori, și grăiia singur întru sine: adu-ți aminte Maximiiiane de moarte. Pentru ce te desfetezi așa, și pentru ce strângi atăta bogăție; iată de tine să tem toți craii pământului, și nu-ț îndrăznesc a te închipui. Potolomeiu Filadelf împăratul Egiptului, pentru ca să-ș aducă aminte de moarte, pururea avea pe masa lui un cap de om mort. Și când făcea ospăț mare, întra o slugă a lui de trei ori în casă și zicea: împărate aduț aminte de moarte, că și capul tău oarecând va fi așa. Deci aceia era păgâni și nu știia pre Dumnezău, și tot gândiia de moarte. Dară noi acum carii cunoaștem pre Dumnezău, cum nu ni să cade să

ne aducem aminte de moarte; că Scriptura sfântă încă ne învață, precum zice Isus Sirah în 24 de capete, stih 38 grăind: Omule adu-ți aminte de moarte, și nici odată nu vei greși înaintea lui Dumnezeu. Sint mulți și din creștinii noștri cești pravoslavnici (amăgiți de binele aceștii lumi) carii zic: nime nu știe ce va fi, cine s-au sculat să ne spue ce iaste acolo? la iad fost-au cineva? sau matca focului cine o au văzut? Mai bine să petrec eu într-această lume, într-o dezmierdăciune, iară deaca voiuri muri voiuri fi mort. Unii ca aceia să vie dintru necredință într-o credință. Că carii nu cred de iad, și de matca focului, și de munca de veaci, cetiască unii ca aceia în a patra carte a lui Moysi, în 16 capete, stih 32 zicând: Pogorâră, zice, Dathan și Aviron de vii în iad, cu toate casele lor. Și Psalomnicul zice, în 105 de Psalmi, stih 17 zicând: Să desfăcu pământul și înghiți pre Dathan și pre Aviron, și mearsără de vii în iad. Cu Scriptura sfântă iată dară că aflăm iadul că iaste în pământ, iară matca focului să veade că iase și deasupra pământului. Și în ce chip ascultați. Scrie Marco Cvirenus Pomagrafius în a 2[-a] carte a fileozofiei, cum înblând pre maria Ochianului despre miazănoapte, aflară multe ostroave dintru carele să chiamă unul Eslendia. Întru acela sănt multe lucruri minunate, acolo iaste un munte ce să chiamă Eglă, dintru carele la vârv pururea iase foc, amestecat cu piatră pucioasă. Și nici odată nu să stânge, și nemică nu arde într-o sine, să amistuiască, ca focul cesta ce-i văzut de noi. Și iarăș scrie Zenovend, de alt ostrov a Olompiei, că acolo iaste un munte foarte înalt, carele agiunge cu vârvul lui tocma până la văzduhul cel cu răceală, având într-o sine groapă fără de fund, dintru carea iase pară de foc foarte înfricoșată și cu sunetul groaznic. Și domnul nostru Iisus Hristos adeveriază de matca focului, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 41 zicând: fie cătră cine să să păzască să nu fie aruncat în matca focului celui nestâns. Pentr-aceea vă rog fraților să ne spământăm de matca focului celui nestâns și de munca de veaci, să urăm păcatele și să fugim de dănele ca de nește ucigașe a sufletelor omenești. Că iată viața noastră, ce iaste într-această lume; precum vedem singuri că astăzi vom face păcate, iară mâine vom muri. Și pentru zece sau doaozăci de ani noi meargem în matca focului și în munca de veaci. Precum zice dulcele învățătorul nostru Iisus Hristos la Mathei Evanghelist, în 16 capete, stih 26 grăind: Că ce foloseaște omului să ară dobândi toată lumea, și sufletul său va piarde? sau ce schimb va da pentru sufletul lui? Că și acest trup carele vedem înaintea ochilor noștri, oarecând au fost viu și sănătos precum sintem și noi acum. Iară astăzi iaste mort și în pământ să sălășluiaște. Oarecând era drag fraților și priiatinilor, iară astăzi gropii întunecată să va da și putregiunii va fi soț.

Au doară nu sintem și noi făcuți din pământ ca și acesta? Au doară nu ne vom asemăna și noi acestuia? Au doară noi sintem mai buni? Si vom scăpa de aceasta cale într-o carea călători acest frate al nostru astăzi? (sau sor[ă])

De vom zice că nu vom muri mințim. Că proorocul David ne muștră, în 88 de Psalmi, stih 49 zicând: Cine iaste omul acela carele să viețuiască într-această lume și să nu vază moarte? Știm dară că de moarte nu iaste puțință a scăpa, ce tuturor noao trebuiaște să ne grijim până sintem vii, să ne apuce moartia gătiți, atunci și după moarte într-o împărăția ceriului ne vom afla vii. Că așa zice domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Ioan Evanghelist, în 11 capete, stih 25 zicând: Cel ce va creade într-o mine și va lucra lucrurile care poruncesc Eu, de va și muri viu va fi. Întorcând feațele noastre cătră tine Doamne Iisuse Hristoase, ne rugăm sănții tale, odihneaște sufletul acestui răpăosat frate al nostru (aceștii răpăosate sorori a noastre) într-o împărăția ta cu direpții tăi și pre

noi ne spodobeaste acolo unde împărătești cu Părintele și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și întru veacii nesfârșit AMIN.

Tatăl nostru carele ești în ceriuri ...

[3] Cazanie la oameni și la cuconi mici morți, f. 210^v-215^v

Zis-au Domnul nostru Iisus Hristos, pre cum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 13 zicând: Prevegheați-vă și vă rugați că nu știm ziua, nice ceasul în care fiul omenesc va veni.

De mare jeale iaste făcut ticălosul om pre această lume; pentru greșala ziditorului celui dintăiu, când toate făpturile lui Dumnezeu merg la tocmala sa și toate știu vreamia nașterii și căderii sale, și toate erbile și florile pământului știu vreamia înfrămșetării și uscăciunii sale. Știu stealele îmblețul și vremile căderii sale, știe soarele și luna luminarea și întunecaria apusului său. Și toate aceastia merg după porunca și după voia lui Dumnezeu. Numai singur ticălosul om nu știe când va veni la dânsul moartia și sfârșitul zilelor lui. Pentru aceasta s-au rugat lui Dumnezeu și proorocul David: ca să-i spue sfârșitul zilelor lui. Că așa zice, în 38 de Psalmi, stih 5 grăind: Spune-mi Doamne sfârșitul vieții mele, și numărul zilelor mele cât iaste? Să știu pentru ce mă învăluesc într-această lume. Dară Dumnezeu ce-i zisă? Fii gata că nu știi în ce ceas voiu veni și întru ce te va afla moartea, într-aceaia te voiu judeca.

Minunate sânt lucrurile lui Dumnezeu, că înfrămșetă pre om cu toată înțelepciunea sa cea adâncată. Că de ar ști omul când va muri, multe răutăți ar face și în toate păcatele ar cădia zicând: știu ziua sfârșitului meu aproape și mă voiu pocăi. Deci și noi fraților creștini, neștiind mutarea noastră dintr-această lume, trebuiaște să petreacem cu curăție și cu ispovedanie. Că așa ne învață și dulcele învățătoriu Domnul nostru Iisus Hristos, pre cum scrie Marco Evanghelist în 14 capete, stih 38 zicând: Prevegheați și vă rugați ca să nu intrați în păcate. Dară în ce chip ne vom preveghia? Să petreacem cu sfântul post, cu curăție trupască și cu paza besearecii. Atunci de ne va și afla moartia întru acealia lucruri, vom avea viața de veaci. Că așa zice Domnul nostru Iisus Hristos, pre cum scrie Ioan Evanghelist în 11 capete, stih 25 zicând: Cela ce va creade întru mine, de va și muri viia-va. Iată dară și noi totdeauna și întru toată viața noastră trebuiaște să ne preveghem și să ne aducem aminte de moarte, că iată cât iaste fără de veaste ceasul morții. Precum fu și împărăteasei Ezabelii, când să podobi într-aceia ceas muri, giunghiată de slugile lui Iuliu împărat, precum iaste scris înn [!] a patra carte a împăraților, în 9 capete, stih 30. Pre unii îi apucă moartea când să ospetiază cu oaspeții săi, cu cântece și cu multe scopose frumoase și veaseli. Așa omoră moartia pre împăratul Valtasar, cum spune Daniil prooroc în 5 capete, stih 32. Pre alții îi omoară moartia atunci când să hodinesc bine, într-așternuturi moi, înfrămșetate cu toate podoabele. Așa omoră moartea pre marele domn a Asiriei pre Olofern, cum scrie în cartea Iuditheii, în 14 capete, stih 15. Pre alții îi omoară moartea când sint plini de tot binele lumii aceștia, carii poftesc șie zile multe ca să petreacă întru dezmiardăciuni. Cum făcu și acel bogat de carele pomenește singur Domnul nostru Iisus Hristos la Luca Evanghelist în 12 capete, stih 20. După alții îmblă moartia în vreamia bătrănișelor,

aleșuindu-i ca să-i omoară. După alții în vremea tinerețelor, când le iaste mai drag într-această lume a bie și a petreace. O ! amărată moarte, cum ne cosăști pre toț și ne amărăști cu veninul tău, omorându-ne fără de știința noastră ! (pre stăpi:) [? – pre săcriu?] Dară această floricia, pentru ce o ai veștezeit așa de pripă și fără de vreamie; acest struguraș pentru ce l-ai tăiat necopt, așa de năprasnă; acest cuconaș crud carele n-au făcut înaintia lui Dumnezeu nice o strămbătate; acesta era bucurie și veselii părinților, întru toate scârbele lor; acesta era mângăierea vieții lor; acesta era razimul ochilor lor. O ! moarte fără de milă, dară și după acesta ai îmblat, leșuindu-l să-l omori fără de toată mila, și trupșorul lui cel crud și neatins de toate păcatele lumii întâiu cu multe fealuri de boale l-ai muncit și cu săgețile tale l-ai săgetat fără de toată cruțarea, până când eși nevinovatul sufletul lui, carele pentru neștiința păcatelor au mers cătră împărăția ceriului. Că așa zice dulcele învățătoriu nostru Iisus Hristos cu rostul său, precum scrie Mathei Evanghelist în 18 capete, stih 3. grăind: De nu veț fi cumu-s cuconii, nu veț putia întru împărăția ceriului. O ! moarte înfricoșată, iată cum ai îngălbenit trupșorul lui și fața lui ca pre o floare veaștedă o vedem înaintia ochilor noștri. Acesta era de bucurie părinților lui, că cugeta și gândia părinții lui că va avia zile și viață multă înaintia lui zicând: Acesta va fi lumina ochilor noștri, acesta ne va fi toiag și tărie în vremea bătrânețelor noastre, acesta va fi rămăitoriu în lume după moartia noastră. Dară tu moarte căci săcerași acest spicșor necopt fără de toată cruțarea.

(Ceteaște) Pentru aceasta, pravoslavnicilor creștini, trebuiaște să deșchidem ochii inimii noastre, să priceapem că iaste fără de știre ceasul morții, carele vine la noi la toț. Precum zice proorocul David în 88 de Psalmi, stih 49. grăind: Cine iaste omul acela carele va petreace într-această lume și să nu vază moarte? Adevărat nime nu iaste nemuritoriu, ce toț sintem supuși morții și neștiind ceasul ei când vine, trebuiaște să ne străjuim. Că toț la arătare chiar vedem, carii eri vorovii cu noi, dară acum astăzi sint închiși în groapă întunecată și nu vedem feațele lor, nici auzim glasurile lor. Dară ce foloseaște lor acum trufia, și podoabele ceale frumoase, mâncările și băuturile ceale scumpe? În locul trufiei sint în groapă întunecată și în locul podoabelor sint în putregiune. În locul mâncărilor și băuturilor celor scumpe sint în viermi și în putregiuni. Deci să ne cunoaștem și noi singuri pre sine ce sintem și ce ne vom face. Au doară n-au fost și aceia oameni ca și noi? au doară noi sintem mai buni ca să nu murim? Au doară nu ne vom face și noi pulbere și cenușă, precum s-au făcut și alții carii au fost mainte de noi? Au nu grăiaște de toți proorocul David în 103 de Psalmi, stih 29. zicând: Lua-vei sufletul lor și în țărna sa să vor întoarce. Știm adevărat că vom muri, macar nu știm zua și ceasul acela, tot trebuiaște să ne gătăm pururea ca să nu ne afle ceasul morții în păcate și fără de pocăință. Că murind omul fără de ispovedanie și fără de pocăință, acela nemică altă nu iaste numai vrăjmășia adevărului să află după moartea lui și bucuria diavolului, muncă nesfârșită matcei focului. Atunci cade spre dăns frică și spaimă groaznică, viind la luarea sufletului lui arapii cei înfricoșat, îngerii cei nemilostivi, și-l duc bătându-l fără de toată cruțarea până la iadul cel mai de gios, acolo să așteapte giudecata lui Dumnezeu. Că de sfârșitul păcătoșilor grăiaște Psalomnicul în 33 de Psalmi, stih 21. zicând: Moartia păcătoșilor iaste cumplită. Așjderea și dreptul să bucură când moare de patru lucruri, după cum scrie lumina besearecii Dionisie Areopaghit. Întăiu, să bucură cel drept atuncia de moartea sa, căci că să duce de la fața nedireptății, din mijlocul păcatelor, din robiiia Eghiptului și din laturea iubirii lăcomiilor și mearge în țara cea făgăduită, cătră

Sionul cel de sus. A dooa, să bucură cel drept atunci, căci că iase din casa cea întunecată și împruțită, adecă din trupul cel păcătos și din viața cea lumască, din mijlocul duhurilor celor viclene, și merge către Ierusalimul cel de sus, către prăvirea îngerilor și către adunaria sfinților. A treia, să bucură dreptul atunci, căci că iase din Sodomul cel aprins, adecă dintr-această lume caria arde cu multe fealiuri de poftă și iaste ațîțată cu multe fealiuri de vălușaguri și răvne și griji și iaste [bucuros] că treace Erihonul cel stricat și stihile ceale putrede a veacului acestuia și întră în Sigorul cel tare, adecă întru împărăția ceriului. A patra, să bucură dreptul la sfârșitul vieții sale căci că au murit întru credință dreptă, carea iaste adevărată catholicească, și nu s-au lipit de amăgiturele lumii aceștia. Carii înșală pre oameni numai cu cuvinte deșarte, aceia sint lupi îmbrăcați în pieile oilor. Bucură-să dreptul căci scapă de muncile de veaci și merge întru lumina lui Dumnezeu. Că așa zice prea înțeleptul Solomon la cartia prea înțelepciunei, în 3 capete, stih 1. grăind: Sufletele dreptilor întru mănule lui Dumnezeu și nu să va atinge de ei munca. Pentru ca să nu să atingă nice de noi munca ni să cade în toată vreamia să ne preveghem, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 13. zicând: Prevegeți-vă și vă rugați că nu știți ziua, nice ceasul în carele Fiiul omenesc va veni. Drept aceia și noi, fraților, neștiind sfârșitul vieții noastre dintr-această lume, ni să cade să fim gata în toată vreamia și în tot ceasul să ne pocăim, pentru ca să scăpăm de muncile de veaci și să dobândim împărăția ceriului, pentru darul Domnului nostru lui Iisus Hristos, căruia să cuvine cinste și închinăciune, împreună cu Părintele și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și întru veaci de veaci, AMIN.

[4] Cazanie la oameni morți, f. 216^r-[219^v]

Scrie sfântul Iacov apostol în 4 capete, stih 14 zicând: Ce-i viața voastră? Aburu-i carele să arată puțin și apoi piiare.

Sfântul Iov patriarhul, la cartea sa în 14 capete, stih 1 așa grăiaște zicând: Omul ce să naște din muiare scurtă-i viața, iară de scărbe îi bogat. A doao, viața sufletiască care iaste pentru credința în Iisus Hristos, Domnul nostru, cum zice Pavel apostol la Galateani în 2 capete, stih 20: Cu Hristos mă răstigniu, iară viez, ce nu mai mult eu, ce viiază în mine Hristos, iară viața care viez acum în trup pren credința Fiiului lui Dumnezeu viezu-o, cela ce mă iubi pre mine și să deade pre sine pentru mine. Întru învățatura aceasta înțaleage apostolul doao vieț: una ceia trupască, prin care ni să cade a ne lupta îngro.....⁹.

[5] Ertăciuni la oameni morți, f. 220^r-221^r

⁹ Din păcate nici unul dintre exemplarele pe care le-am putut consulta nu conțin filele pe care a fost tipărită această cazanie. Un astfel de exemplar a fost semnalat în Biblioteca Universității "Attila József" din Szeged de către Varga András, în *Régi magyar nyomtatványok 1700-ig. Katalógus*, Szeged, 1991, p. 95, nr. 341, *apud* Mărza 1998, p. 80-81. Reproducerea am făcut-o după o ilustrație publicată de Dudaș 1986. Din păcate, nu a fost făcută nici o precizare în legătură cu locația exemplarului care a fost fotografiat.

Cuvintele ce au fost până acum să le tocim la această vreme de întristare. Ce vom zice altă, cu adevăr, cum au făcut și cu alții lumia aceasta, întristare, așa și cu acest [!] (cinstit boiaru) sau frate al nostru, care acum prin tristaria a mulți, ce mai de toate a soțului celui de credință și carii au rămas de el pre sărăciia pruncilor, pre carii i-au lăsat cu întristare și cu jeale până la moarte. Că acest (cinstit boiaru) sau frate al nostru care ne zace înainte, mainte cu câteva zile sănătos au fost, ce sănătatea lui în mare boală s-au schimbat; cu alții au viețuit și iată acum au murit. Acum ce iaste înapoi? Numai aceasta că el nu poate răspunde și în boală cu toț n-au putut grăi, iară acum grăiaște cu mine voao. Întăi de la giupănu *imerec* și de la tot șireagul neamișilor ș-a boiarilor de cinste, vrând să-ș ia ertăciune de la dumnevoastră, roagă-vă pre voi pre toț cum orice ar fi greșit împotriva dumilor voastre, în toată viața sa, să faceți bine să-l ertați ca să aveți și voi ertare de la Dumnezău, că cu nimică voia dumilor voastre nu o poate întoarce, ce numai toată mila lui Dumnezău pre voi pofteaște. A doaoa: și pre voi purtători de grijă orășeani, sau săteani, mari și mici, să roagă pentru Dumnezău cum orice ar fi greșit între voi, toate aceastia cu dragostia voastră să ertați, ca să să întoarcă și pre voi pacia și mila lui Dumnezău. A treia, și pre voi, voitori de bine vecini și priiatini, cum oricarii dintru voi, oarecând cu cuvântul sau cu fapta v-am scărbit sau v-am supărat, creadeți-m slăbiciunei omenești și mă rog să mă ertați. A patra: ce voiu zice voao o ! drag soțul meu și pruncilor miei, cu ce voi mulțămi osteniala voastră ? Altă nimică nu vă poci da, ce aceasta zic: cum Domnul să fie cu voi și creșteți în frica și în slujba lui Dumnezău până veți fi și veți trăi în lume, cum după moarte să luați parte de împărăția ceriului și să lăcuți în viața de veaci.

[6] Și altă ertăciune la oameni morți, f. 221^v-223^v (tipărit greșit tot 222)

Știut-au Dumnezău că această lume iaste zăpodia plângerei și a amărăciunei. Pentru aceea au zis Dumnezău, prin rostul proorocului David, mâniați-vă și să nu greșiți. A ne mânia și a nu greși, încă să ne socotim pentru ce au grăit proorocul. Pentru căce când sintem supărat sau învrăjbiți și neîmpăcați cu frații sau cu vecinii, au cu priiatinii noștri, atuncia să nu așteptăm să apue soarele întru mânia noastră. De care grăiaște și Pavel apostol cătră Efes, în 4 capete, stih 26. Că și Domnul Hristos zice, la Mathei în 6 capete, stih 12: Că de veți erta oamenilor greșialele lor, erta-va și voaă părintele vostru cel din ceriu, iară să nu veți erta oamenilor greșialele lor, nici părintele vostru nu va erta voaă greșialele voastre. Deci, fraților creștini, deaca zice Hristos să ne împăcăm, iară noi să nu așteptăm să ne apuce moartea întru mânia noastră. Că întru ce ne va găsi moartea, întru aceea ne va giudeca Dumnezău. Că vezi că zice Hristos, la Mathei în 5 capete, stih 23: Când duci darul tău la oltariu și acolo-ți vei aduce aminte că fratele tău are ceva alian pre tine, lasă acolo jirtva ta înaintia oltariului și pasă întâi de te împacă cu fratele tău. Deacicia putem cunoaște că până nu vom avia pace și dragoste cu frații noștri, până atuncia nu ne va fi priimită nice rugăciunia, nice postul, nice jirtva, nice toate bunătățile câte am face înaintia lui Dumnezău. Pentr-aceia și acest frate al nostru (sau boiaru) ținutu-s-au a avia pace cu toț, iară adevărat că oarecine nu să naște într-această lume, acela nu rămâne cu greșală unul altuia. Pentr-aceia și acest frate al nostru, la sfârșitul vieții sale, așa au grăit: Vecinii miei și dragii miei frați ! știți că până

eri, alaltăeri am fost și eu între voi, cu podoaba ochilor și cu frămseația obrazului. Iară astăzi sănt fără vedearia ochilor și fără frămseația obrazului. Și până eri, alaltăeri cu glas și cu limbă am fost m[!?!], iară astăzi fără glas și fără limbă sămt. Mănușe și picioarele veștezite-m sănt, că cu grabă mi-au venit ceasul morții mele. Neaducându-mi aminte și nepricepându-mă, că n-am știut că-m va trimite Dumnezău ceasul morții așa cu degrabă, c-am vrut îmbla pre la dumneavoastră de mi-am vrut ceare ertăciune. Că doară am supărat sau am obidit pre cineva și nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să mă ertaț, ca să fiți și voi ertați de Dumnezău, că de astăzi înainte nu mă veț mai vedea, nice veți mai grăi cu mine. Că eu mă duc înaintia Domnului meu și înaintia giudețului celui înfricoșat, unde nu iaste fățarie și vor sta toți cu faptele sale aseamenia, slugile și domni de împreună vor sta, împărații pământului și voinicii și mișei cu bogații, bătrânii și tinerii: toți cineș pentru păcatele sale să vor giudeca. Deci mie încă mi-i asta acolo: au mă voiu spăsi, au mă voiu osândi. Ce iară mă rog, întâiu lui Dumnezău și domniilor voastre fraților, pre mine să mă ertaț, ca să fiți și voi ertaț de Dumnezău.

Că pre mine greu nuor și întunecat m-au cuprins și m-au acoperit și eu nu voiu mai vedea podoaba aceștii lumi, nice frămseața codrilor, nice a munților, nice florile câmpilor, nice lumina soarelui, și nu-m poate folosi nime, nice-m poate agiuta, nice părint, nice fraț, ce astăzi în iaste a întra în mormântul meu și fața trupului meu cu pământ și cu țărână să va acoperi și oasele mele viermii le vor răsipi, iar trupul meu pământ să va face. Iară sufletul meu înaintia lui Dumnezău va merge să dia samă. Deci astăz iaste zua aceia și ceasul acela¹⁰. Deci întâi mă rog soțului meu celui de căsătorie cu carele am trăit de când ne-am luat până astăz. Fiind lumia plină de scărbe și de dezmiardăciuni, ne-am supărat unul pre altul cu voe sau fără de voe. Gândit-am să mai trăim într-această lume, să ne vedem fiii fiilor noștri, ca sădria maslinilor prin pregiurul measei noastre, și să ne mângăem. Deci iată viind porunca lui Dumnezău ceaia ce cuprinde pre ceriu și pre supt ceriu, pre pământ și pre supt pământ, cuprinsu-m-au și pre mine în vreme ce nu m-am gândit. Pentr-aceaia mă rog să faci bine să mă erti, să merg ertat înaintia lui Dumnezău. A 2[-a]. Mă rog iubiților miei fii și fiice, carele am silit a vă feri de foc și de apă și de toate răutățile trupești și sufletești, trăgându-vă nădiajdia să-m fiți toiag de răzimat în vremea bătrânețelor mele. Deci învățindu-vă și dojenindu-vă, de multe ori v-am supărat. Deci acum vă las în mila lui Dumnezău să vă înveațe și să vă grijască și mă rog să faceț bine să mă ertaț, să merg ertat înaintia lui Dumnezău. A 3[-a]. Mă rog fraților și surorilor și a tot neamul meu, carei vă aflați aici la petrecaniia mia și carei nu vă aflați, să faceț bine să mă ertați, ca să fiți și voi ertaț de Dumnezău. A 4[-a]. Mă rog tuturor boiarilor, orășeani sau săteani, carei cu acest prilej de întristare vă aflați aici la această îngropăciune, să faceț bine să sloboziț câte doao trei cuvinte de ertăciune și să ziceți Dumnezău să-i iarte păcatele și să-i ducă sufletul în loc de odihnă.¹¹

¹⁰ În varianta manuscrisă din Ms. rom. 100 copiat de Popa Pătru din Tinăud (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, f. 218^f-224^v) urmează o invocare a pildei bogatului nemilostiv, care nu are de fapt nici o legătură cu conținutul iertăciunii.

¹¹ O variantă manuscrisă foarte apropiată ca datare de textul tipărit se află în cuprinsul unui miscelaneu conținând molitve și ectenii de asemenea în manuscris, păstrate fragmentar și aflate în colligat cu primele trei *Cazanii la morți* tipărite în 1689 și cu un *Molitvenic* tipărit la Târgoviște în 1713 (Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, nr. inv. 244).

Același miscelaneu conține și o *Cazanie la oameni morți* care, în funcție de vechime, poate fi apreciată fie ca o sursă de inspirație pentru autorul celei de-a doua *Ertăciuni* tipărite la 1689, fie ca o alcătuire ulterioară acesteia, în acest caz fiind la rândul său inspirată de *Ertăciunea* tipărită. În această situație, textul său se constituie într-un document prețios pentru cercetările viitoare, de aceea îl reproduc aici în întregime.

Cazanie la oameni morți

Ascultați domneavoastră creștini blagosloviți carii v-au adunat Dumnezău la petrecania acestui creștin răpăosat și mutat de la noi către Dumnezău și călătorește depre această lume largă și lacomă și înșelătoare. Că să roagă domnilor voastre astăzi, întâi cu cuvântul lui Dumnezău, a dooa oară cu cuvântul Sfintei Evanghelii, a triia oară cu cuvântul duhovnicului său și cu limba morții ce i-au trimis Dumnezău, de să roagă domnivoastre și grăiaște tuturor, micilor și marilor, tinerilor și bătrânilor, boiarilor celor bătrâni ca părinților, celor mai tineri ca fraților și celor mai mici ca feciorilor, giupăneaselor celor bătrâne ca maicelor, celor mai tinere ca surorilor și celor mai mici ca featelor, tuturor dragilor miei părinți și frați și vecini și priiatini, că până eri alaltăeri am fost cu glas și cu graiu ca și voi și până eri alaltăeri am fost cu podoaba ochilor și cu vedea, iară acum eu sânt fără glas și fără graiu și fără vedearia ochilor. Ce până atunci nu m-am preceptut nici mi-am adus aminte că-m va trimite Dumnezău ceasul morții așa de năpraznă și degrabă. Că doară mi-am vrut ceare ertăciuni, că doară am rămas cuiva datoriu cuiva cu ceva și n-am putut plăti, sau am obiduit pre cineva și nu mi-am cerut ertăciuni, sau am supărat pre cine[va] și nu m-am împăcat. Ce astăzi să roagă domnilor voastre să faceți bine să mă ertați, ca să aveți și domneavoa[stră] ertăciune de la Dumnezău și ziceți toți: Dumnezău să-l iarte.

Că de astăzi înainte nu-l veți mai vedea, nici veți mai grăi cu dănsul, că el să duce înaintia lui Dumnezău unde-i chemat și înaintia giudețului celui înfricoșat unde fătărie nu iaste și stau feațele tuturor aseamenea: domni și slugile toți aseamenea vor sta și cu împărății pământului, boiarii cu săracii, bătrâni cu cei tineri, toți cineș cu lucrul său, oare bun oare rău, cum gră[iaște] proorocul David în 61 de Psalmi la sfârșit de zice: iacoti văzdajd comojd podealomogo, că cineș de lucrurile sale va da samă acolo. Deci acolo îi va fi a mearge și el. Ce au să va mântui, au să va osindi. Ce iară să mai roagă domnilor voastre și a 2[-a] oare, să vă îndurați să-l ertați, ca să iarte Dumnezău și prea domneavoastră. Domniavoastră creștini blagosloviți să știți că pre acest dus de pre această lume greu nuor l-au acoperit și l-au întunecat, de el de-acum pre domneavoastră nu vă va mai vedea, nici frămseația codrilor, nici florile câmpilor, că lui acum nime nu-i poate folosi, ce astăzi numa ce i-i a mearge și a întra în [împărăția?] tatălui cea de pământ, și trupul lui cu pământ să va acoperi, și oasele lui pământul le va topi, cum grăiaște și Scriptura de zi[ce]: iaco zimli esi i vă zemli baci poedeși, adecă: pământ ești și iară în pământ vei mearge. Iară sufletul cel păcătos înaintea lui Dumnezău va mearge, să dea samă de păcatele sale. O, văerat va fi sufletul atunci, cu câtă frică și groază și cu ce cutremur va sta înaintia înfricoșatului giudeț. Ce iarăși să roagă domnivoastre și a triia oară și zice: frații miei și vecinii [!], îndurați-vă de mă ertați dulcii miei frați și cunoscuți, ca să fiți și domniavoastră ertați și ziceți toți: Dumnezău să-l iarte.

Aceasta zici la groapă:

Mulțămim domnilor voastre fraților și surorilor că ați ostenit și ați venit la petrecania acestui creștin și rubul [!] lui Dumnezău *imerecu* ce să petreace dintr-această [lume] largă și lacomă și înșelătoare. Dumnezău vă iarte păcatele domnilor voastre că v-ați lăsat casele și lucrurile și ați ostenit de l-ați petrecut cu jale și cu suspin până la groapă. Că nu știm, iubiții miei frați, căn[d] ne va agiunge și pre noi calea aceasta. Că astăzi iubiții [miei] au făcu acesta calia aceasta, iare mene sau poimene va fi pre altul. Că toți sântem datori calia aceasta a o face. Că moartia iaste ca un păhar îmblătoriu și nime nu să poate răscumpăra, nici cu aur, nici cu argint ca să nu bia păharul cel a morții. Că cum nu putem face să nu ne naștem într-această lume așa nu putem face să nu ne petreacem dintr-această lume, cum s-au petrecut de la moartia părintelui nostru Adam

Abrevieri bibliografice

- Cipariu 1858 - Timotei Cipariu, *Crestomatia seau Analecte literarie*, Blaj, 1858.
- Dudaș 1985 - Florian Dudaș, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului*, vol. I, Oradea, 1985.
- Dudaș 1986 - Florian Dudaș, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului*, vol. II, Oradea, 1986.
- Dumitran 1995 - Ana Dumitran, "Entre orthodoxie et réforme – l'appartenance confessionnelle de l'archiprêtre Ioan Zoba de Vinț", în Ovidiu Ghitta, Maria Crăciun (editori), *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, Cluj-Napoca, 1995.
- Dumitran 2002 - Ana Dumitran, "Câteva detalii ale portretului intelectual al preotului român ardelean din secolele XVI-XVII – Contribuții la definirea conceptului de reformă ortodoxă", în vol. *Coordonatele preoției greco-catolice. Istorie și actualitate. Lucrările sesiunii de comunicări științifice din 17-18 mai 2002*, Blaj, 2002.
- Fecioru 1964 - D. Fecioru, "Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române", în *ST*, seria a II-a, an XVI, 1964, nr. 9-10.
- Fecioru 1965 - D. Fecioru, "Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române", în *ST*, seria a II-a, an XVII, 1965, nr. 1-2.
- Gaster 1891 - M. Gaster, *Chrestomație română*, Leipzig-București, vol. I, 1891.
- Mărza 1998 - Eva Mărza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, 1998.
- Pavel 2001 - Eugen Pavel, *Carte și tipar la Bălgrad (1567-1702)*, Cluj-Napoca, 2001.
- Popa 1974 - Atanasie Popa, "Cazanii la morți din 1689. Contribuții la bibliografia românească veche", în *MB*, an XXIV, 1974, nr. 1-3.

pană în zua de astăz și așa și de astăz înainte pană la zua giudețului. Că sufletele unele să zămislesc cu darul Duhului Sfânt pre pământ, alte[le] merg de pre această lume iarăș cătră Dumnezău de schimbă cu grije și cu cutremur de zua cea înfricoșată a giudețului. Că pentru dezmierdăciunile și pentru lăcomiile aceștii lumi nu știm mântui-ne-vom au osândi-ne-vom. Nu știm pană la acia zi cine în ce va fi. Așa și sufletul acestui frate al nostru ce să petreace astăz dintr-această lume, și el cu mare grije schimbă [strigă?] de zua cea înfricoșată a giudețului. Și el cu gura lui nu poate grăi, și cu limba lui nu poate răspunde. Ce el zice și să roagă cu cuvântul nost al preoților să face[ți] bine să-l ertați, că doară el întru a sa viață au greșit înprotiva domnilor voastre cu lucrul sau cu gândul sau cu cuvântul. Pentr-aceaia acum să roagă tuturor să-l ertați, să meargă cu ertăciune de la domneavoastră cătră aceaste rugăciuni ce au zis că să roagă acest creștin răpăosat și mutat de la noi cătră Dumnezău.

O, bune vraciu carele vrăciuești sufletele direpților, o, mângăitoriule și mântuitoriule, Dumnezăul nostru, rugămu-te toți cu glas de jale și cu suspini: priimește pre robul tău acesta *imerecu* întru odihnă luminată și fără dureare, în sânul lui Avram și a lui Isaac și a lui Iacov, cu patriarșii tăi și cu toți direpții, unde iaste bucurie netrecută și nesfârșită amin.

Sub titlul *Ertăciune la groapă*, cea de-a doua parte a acestei *Cazanii* apare și în Ms. rom. 257, databil în a doua jumătate a secolului XVII (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, f. 12^v-16^v); altă variantă manuscrisă se află în cuprinsul Ms. 4641, f. 83^v-90^r, copiat de Popa Ursu din Cotiglet la 1676 (Biblioteca Academiei Române, București), iar o treia a fost reprodușă de Popa Pătru din Tinăud în miscelaneul său din 1688 (Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. rom. 24-1929, f. 170 sqq).